

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра ФІНАНСІВ
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за магістерською програмою
Управління публічними фінансами
на тему: «Податки на споживання в Україні: фіскальні ефекти»

Виконавець:

студентка М-7 групи ЦЗВФН

Юшина Анастасія Іванівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

професор кафедри фінансів, д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Волохова Ірина Семенівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ОДЕСА-2023

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Податкові системи країн будуються за використанням різноманітних баз оподаткування. Важливою базою – є споживання громадян та юридичних осіб. Завдяки оподаткуванню споживання формується значний розмір фінансових ресурсів переважно органів державної влади, меншою мірою – органів місцевого самоврядування. Податки на споживання, або їх ще називають непрямі податки, є надійним та значним інструментом перерозподільчих відносин населення та юридичних осіб і бюджету держави. При цьому, цю фіскальну роль такі податки виконують найкраще: прості в адмініструванні, вони здатні сформувавши значні обсяги бюджетних коштів. Непрямі податки гарно справляються і з роллю інструмента регулювання рівня та якості споживання суспільства, враховуючи його неоднорідність, у тому числі за доходами.

В Україні, як і в економічно розвинутих країнах, податки на споживання представлені податком на додану вартість, акцизним податком та митом. Податком на додану вартість оподатковується переважна більшість податків та за досить високими ставками. Тому він є лідером серед податків зі споживання громадян та юридичних осіб. Акцизним податком оподатковується лише окремі групи товарів, за споживанням яких строго пильнує держава. Непрямі податки переважним чином оподатковують зовнішньоекономічну діяльність. Завдяки системі оподаткування споживання органи державної влади отримують можливість обмежувати обсяги імпорتنних операцій взагалі та щодо окремих груп товарів. Ці податки за нульовими ставками оподатковують експортні операції, що надає можливість експортерам одержувати з державного бюджету бюджетне відшкодування їх сплат у минулому. Тому дослідження теоретичних засад оподаткування споживання, прагматики та проблематики їхнього запровадження та результатів фіскальної ефективності, а також розробка практичних

рекомендацій щодо їхнього вдосконалення з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду обґрунтовує актуальність теми дослідження кваліфікаційної роботи магістра.

Крім того, сучасні наукові розробки стосовно вітчизняного та зарубіжного досвіду стягнення податків на споживання, розкриття проблем розумного посилення фіскального ефекту оподаткування споживання наразі неповною мірою відображають останні зміни економічного розвитку нашої держави.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні сутності податків на споживання у прив'язці до результатів їхнього становлення та розвитку, фіскальної ефективності справляння таких податків, та, через дослідження передових здобутків зарубіжних країн, розробка практичних рекомендацій реформування непрямого оподаткування в Україні.

Відповідно до мети кваліфікаційної роботи магістра ми поставили та вирішили такі завдання для дослідження:

- визначили сутність податків на споживання, виокремили їхні недоліки та переваги;
- дослідили етапи становлення та розвитку системи оподаткування споживання;
- дослідити теоретизацію формування фіскального ефекту податків на споживання;
- визначити роль податку на додану вартість у наповненні Державного бюджету;
- оцінити фіскальну ефективність оподаткування акцизним податком;
- розглянути прагматичні аспекти сплати ввізного мита в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід оподаткування споживання та оцінити його фіскальний ефект;
- розробити пропозиції реформування податків на споживання в Україні.

Об'єктом дослідження є відносини з приводу сплати податків на споживання до бюджету держави.

Предметом дослідження є податки на споживання в Україні, їхні фіскальні ефекти.

Методи дослідження. При проведенні дослідження автором були використані як загальні, так і спеціальні методи наукового пізнання: діалектичний метод, історичний метод, метод логічного, порівняльний метод з метою дослідження сутності та розвитку оподаткування споживання в Україні та в світі.

При дослідженні фіскальної ролі податків на споживання використано статистичний метод, метод порівняння, аналізу та синтезу. У представленні результатів дослідження використовувалися графічні, методи побудови статистичних таблиць.

Використано також кореляційно-регресійний аналіз під час прогнозування надходження податку на додану вартість до Державного бюджету, акцизного податку до бюджетів усіх рівнів, ввізного мита від обсягів імпортування на територію України товарів та послуг, та в цілому надходження податків на споживання залежно від зростання номінального валового внутрішнього продукту України.

Інформаційною базою магістерського дослідження являються Закони України, нормативно-правові документи з питань оподаткування та формування доходів бюджетів України та інших країн; Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, статистичні дані Державного казначейської служби України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Державної митної служби України, Державної податкової служби України, підручники та монографії з питань оподаткування, наукові статті щодо проблематики сплат податку на додану вартість, акцизного збору, ввізного мита.

Обсяг та структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (80 найменувань) та додатків на 3 аркушах. Обсяг роботи 113 аркушів, 10 таблиць, 26 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

у першому розділі **«ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОПОДАТКУВАННЯ СПОЖИВАННЯ»** досліджена сутність податків на споживання; становлення та розвиток системи оподаткування споживання; теоретизація формування фіскального ефекту податків на споживання;

у другому розділі **«ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ»** була визначена роль податку на додану вартість у наповненні Державного бюджету, фіскальна ефективність оподаткування акцизним податком; досліджені прагматичні аспекти сплати ввізного мита в Україні;

у третьому розділі **«ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СПОЖИВАННЯ»** досліджений Європейський досвід оподаткування споживання та його фіскальні ефекти; обґрунтовані шляхи реформування податків на споживання в Україні.

ВИСНОВКИ

Введення податків на споживання може мати декілька цілей та обґрунтувань, які визначаються податковою політикою країни. Однією з основних цілей введення податків на споживання є отримання додаткових фінансових ресурсів для фінансування державних програм та послуг. Податки на споживання можуть використовуватися для регулювання рівня споживчого попиту в економіці. Зниження або підвищення таких податків може впливати на споживчі витрати та змінювати попит на певні товари та послуги. Податки на споживання можуть стимулювати економічний розвиток.

Їхнє зниження може бути використане як стимул для споживчих витрат. Це може сприяти збільшенню обсягу торгівлі, виробництва та послуг.

Податки на споживання, або непрямі податки - це вид податків, які не сплачуються прямо з кишень громадян чи підприємств, а накладаються на товари, послуги чи інші види трансакцій. Ці податки включаються в вартість товарів та послуг і збираються при їх купівлі або продажу.

Система податків на споживання пройшла значний шлях становлення, модернізації та розвитку. В усьому світі еволюціонували універсальні акцизи від податків з обороту до податку з продажів, чи податку на додану вартість.

З метою дослідження особливостей прояву фіскального ефекту податків на споживання, нами було звернуто увагу на вплив кожного елементу оподаткування непрямыми податками на зміну сум сплат цих податків до бюджетів держави. Розглянуто вплив зміни переліку платників податків, зміни об'єкту оподаткування, бази оподаткування, ставок непрямих податків та податкових пільг.

Ряд динаміки фактичних сплат податків на споживання до зведеного бюджету відносно розмірів номінального ВВП свідчить про значні перерозподільчі процеси на користь формування фінансових ресурсів держави. Однак, відмічаються і досить значні коливання: з 2015 року поступово відмічалось скорочення питомої ваги відносно номінального ВВП податків на споживання. Максимальне значення показника – 18,10% було саме в цьому 2015 році.

Впродовж 2016 – 2018 років спостерігалася стабілізація розміру сплат податків зі споживання юридичних та фізичних осіб у % до номінального ВВП тих років: від 15,00% до 15,40%, отже відхилення - 0,40 відсоткових пункти. У наступних 2019 – 2021 роках за рахунок надходження непрямих податків було перерозподілено від 13,70% до 13,90% ВВП. У 2022 році розмір показника склав 16,00%. На такий результат через воєнний стан на

території України вплинуло більш значне зменшення номінального валового внутрішнього продукту порівняно із зменшенням надходжень податків на споживання..

На протязі періоду 2015 – 2022 років, загальна питома вага надходження податків на споживання змінювалася від 62,0% у 2015 році до 45,4% у 2022 році податкових надходжень зведеного бюджету. Коливання спостерігалися впродовж всього періоду дослідження і вони були суттєвими. На них вплинули: зміна ставок ввізного мита, що зменшило частку надходжень податків на споживання з 2016 року; пандемія коронавірусу, яка зменшила споживання громадян, особливо це стосується товарів непродовольчого характеру; воєнний стан, що причинив зменшення витрат населення на споживання; міграція населення до країн Європи, що також спризвело до скорочення споживання цих громадян на території України.

У загальному обсязі податкових надходжень Державного бюджету питома вага ПДВ у середньому склала 46,67%. Цей податок впродовж всього періоду існування незалежної України був основним у доходах Державного бюджету. Основним він є і серед непрямих податків Державного бюджету, середня частка яких у 2015 – 2022 роках склала 64,19%. Зазначений розмір є високим, що свідчить про переважання пріоритетів держави оподатковувати споживання юридичних та фізичних осіб нівелюючи роль найбільш справедливіших прямих податків, як то податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на майно тощо.

Серед податків на споживання ще одним вагомим джерелом формування бюджетів всіх рівнів виступає акцизний податок (раніше акцизний збір). Розміри сплат цього податку у 2022 році склали 115,4 млрд. грн., це на 64,9 млрд. грн. менше показника року попереднього. 2022 рік – це вже воєнний рік. У цьому році було зменшення виробництва та обсягів імпорту підакцизних товарів. Тобто зрозумілим є той факт, що темп зростання акцизного податку менше 100% - тобто лише 64%.

В основному акцизний податок сплачується до Державного бюджету України. У 2018 році обсяги мобілізованого акцизного податку склали 126,8 млрд. грн. У наступному році збільшення мобілізації було на рівні 3,2%. У 2019 році до Державного бюджету України було сплачено акцизного податку в сумі 130,8 млрд. грн.

Так само, як по Державному бюджету України, поступово зростали сплати до місцевих бюджетів акцизного податку із роздрібного продажу. Так, органи місцевого самоврядування у 2021 році отримали до своїх бюджетів 8,2 млрд. грн. акцизного податку, а це на 1,1 млрд. грн. більше показника минулого року. У 2022 році, попри важку економічну ситуацію в країні, що викликана воєнним станом, обмеженнями, що були застосовані відносно продажу алкогольних напоїв, місцеві бюджети України отримали навіть більше акцизного податку із роздрібного продажу такого роду підакцизних товарів, ніж у 2021 році (надійшло 10,2 млн. грн. податку, що на 2,0 млрд. грн. більше показника попереднього року, зростання склало 124,1 %).

Серед податкових надходжень ввізне мито зазвичай у будь яких країнах займає незначну питому вагу. Не виключенням є прагматика сплат мита і в Україні. У 2015 році частка ввізного мита складала 6,9% податкових надходжень зведеного бюджету України. З 2016 року частка ввізного мита суттєво втрачає свої позиції стосовно фіскальної ролі у наповненні Державного бюджету. У цьому році питома вага мита зкоротилася до 2,7%. На такий суттєвий спад надходжень вплинуло суттє зменшення ставок мита. У наступних роках частка ввізного мита була досить стабільною. Відчувалися незначні коливання.

Податки на споживання є важливим елементом системи оподаткування будь якої країні світу. Ці податки, або як їх ще правильно називають – непрямі податки, уналежнюють у себе: універсальні акцизи, або податок на додану вартість, специфічні акцизи, або акцизний податок, ввізне мито (оскільки вивізне використовується рідко задля перешкоджання вивозу

окремих товарів із певної країни світу). Іноді замість податку на додану вартість, країни обирають задля оподаткування споживання населення та суб'єктів господарювання податок з обороту та податки з продажів.

Оскільки Україна прагне увійти до складу Європейської спільноти, нами було досліджено європейський досвід оподаткування споживання та його фінансові ефекти.

Наразі для держави є дуже цінним забезпечення формування фінансових ефектів від податків на споживання. Задля збільшення цього ефекту необхідно виявити та намагатися вирішити проблеми оподаткування споживання, які є досить гострими для вітчизняної економіки, для суспільства, яке постійно здійснює споживання та вимагає його якості.

Задля вирішення проблем споживчого оподаткування нами було розроблено такі пропозиції:

- усі дрібні господарюючі суб'єкти, які здійснюють операції з купівлі – продажу товарів повинні стати на облік як платники податку на додану вартість. Для таких платників достатньо, на наш погляд, полегшити порядок обліку та податкового звітування;
- необхідно унеможливити тіньовий обіг товарів, робіт та послуг;
- боротьба проти контрабандного ввезення товарів на територію;
- боротьба проти контрафактного виробництва товарів;
- вдосконалення системи електронного адміністрування податків на споживання;
- удосконалення методів контролю процесу обігу та виробництва підакцизних товарів;
- запровадити щодо митних процедур (з метою зробити їх прозорими) електронне їхнє проведення;
- вдосконалення процедури визначення щодо імпортованих на територію України митної вартості товарів;

- посилення відповідальності суб'єкта господарювання за спробу незаконного відшкодування ПДВ;
- запровадження зниженої ставки ПДВ для товарів першої необхідності;
- зменшення стандартної ставки ПДВ. Це можна зробити аж до 15% - мінімальної стандартної ставки ПДВ для країн-членів ЄС;
- запровадження для товарів, шкідливих для здоров'я підвищені ставки податку на додану вартість;
- запровадження зменшеної ставки податку на додану вартість на вартість газу і газопостачання, електричної енергії і електропостачання, тепла і теплопостачання;
- щорічне коригування податкових ставок акцизу у бік збільшення;
- запровадження акцизного податку на транспортні засоби за ставками, які б були обернено пропорційними видам та кількості палива, яке витрачається під час руху цими транспортними засобами;
- проводити моніторинг втрат бюджетів через пільгове оподаткування споживання, а також з регулюючими ефектами податків на споживання як економічного, так і соціального характеру.

АНОТАЦІЯ

Юшина А.І. «Податки на споживання в Україні: фіскальні ефекти»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «07072

Фінанси, банківська справа та страхування»

(шифр та назва спеціальності)

за освітньою програмою «Управління публічними фінансами».

(назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2023.

У роботі досліджена сутність податків на споживання; становлення та розвиток системи оподаткування споживання, перехід від оподаткування податком з обороту до оподаткування податком на додану вартість; теоретизація формування фіскального ефекту податків на споживання. Була визначена роль податку на додану вартість у наповненні Державного бюджету; досліджена фіскальна ефективність оподаткування акцизним податком; досліджені прагматичні аспекти сплати ввізного мита в Україні. У третьому розділі досліджений Європейський досвід оподаткування споживання та його фіскальні ефекти; проведено прогнозування надходження податків на споживання в Україні; розроблені пропозиції реформування цих податків.

Запропоновано: заходи боротьби із тіншовим обігом товарів, із їх контрабандою, з контрафактним виробництвом товарів; необхідність збільшення переліку платників ПДВ; запровадження диференційованих ставок ПДВ, крім стандартної тощо.

Ключові слова: податки на споживання, податок на додану вартість, акцизи, ввізне мито, митні збори, непрямі податки.

ANNOTATION

Yushyna Anastasiia «Consumption taxes in Ukraine: fiscal effects»

Qualification work for obtaining an educational master's degree in a specialty
«07072 Finances, banking and insurance»

(code and name of the specialty)

for the educational program «Management of public finances». –

(title of the educational program)

Odesa National University of Economics. - Odesa, 2023.

The work examines the essence of taxes on consumption; formation and development of the consumption taxation system, transition from turnover tax to value added tax; theorizing the formation of the fiscal effect of taxes on consumption. The role of the value-added tax in filling the State budget was determined; the fiscal efficiency of taxation with excise tax was investigated; Pragmatic aspects of payment of import duty in Ukraine are studied.

The third chapter examines the European experience of consumption taxation and its fiscal effects; the forecasting of the receipt of taxes on consumption in Ukraine was carried out; proposals for the reform of these taxes have been developed.

Proposed: measures to combat the shadow circulation of goods, their smuggling, and the counterfeit production of goods; the need to increase the list of VAT payers; introduction of differentiated VAT rates, other than the standard one, etc.

Key words: consumption taxes, value added tax, excise duties, import duties, customs duties, indirect taxes.